

(*satanzation*) perinteisemmän demonisoinnin sijaan. Kirjan heikoin kohta on nojatuo-
lifreudilainen teoretisointi, jossa etenkin
Lähi-idän terroritekoja selitellään nuorten
miesten seksuaalisella turhautumisella. Täl-
lainen argumentaatio resonoi epäilemättä
amerikkalaisessa lukijakunnassa, jolle psy-
koanalyttinen maailmankuva on arki-
sempi. Ainoana (tai edes hegemonisena)
väkivallan selityksenä se on kuitenkin epäi-
lyttävä.

Terror in the mind of god pyrkii monella
tapaa olemaan uskonnon ja terrorismin
tutkimuksen perusteos – asema jonka se
on myös jossain määrin saavuttanut. On
selvää, että kukaan aihetta tutkiva ei voi
kirjaa ohittaa. Se sisältää tärkeitä huo-
mioita ja kiinnostavia tapaustutkimuk-
sia, jotka kuitenkin tuntuvat jo kymme-
nessä vuodessa vanhenneen melkoisesti.
Kirjan jutusteleva tyyli tekee siitä helposti
luettavan mutta samalla kevyen lukuko-
kemuksen. Henkilökohtaisesti olen koke-
nut Bruce Lincolnin (2003) kirjan *Holy ter-*

*rors: Thinking about religion after September
11* antoisampana. Samoin David Bromleyn
ja Gordon Meltonin (2002) toimittama
Cults, religion and violence on monella tapaa
vakuuttavampi teos, vaikka keskittyikin
lähinnä niin sanottuihin uusiin uskonnolli-
siin liikkeisiin.

Lopuksi, median ja viestinnän tutkijalle
kirjassa on vain vähän antia. Tämä on mer-
kittävä puute, ottaen huomioon globaalien
kommunikaation merkityksen uskonnolli-
sesti oikeutetun väkivallan sanoman leviä-
misessä sekä terrorismin kuvaston raken-
tumisessa.

Kirjallisuus

- Bromley, David & Melton, Gordon (toim.)
(2002). *Cults, religion and violence*.
Cambridge: Cambridge University Press.
- Lincoln, Bruce (2003). *Holy terrors: Thinking
about religion after September 11*. Chicago:
University of Chicago Press.

Marko Ampuja

Väkivallan verkostot ja virtaukset

Appadurai, Arjun (2006). *Fear of small numbers: An essay on the geography of
anger*. London: Duke University Press, 153 s.

► Intialaissyntyinen, Yhdysvalloissa kan-
nuksensa hankkinut antropologi Arjun
Appadurai nousi 1990-luvulla laajaan kan-
sainväliseen tietoisuuteen esseekokoel-
mallaan *Modernity at large* (1996), joka
on akateemisen globalisaatioteorian kes-
keisimpiä teoksia. Sen pääteemana oli
väite, että kansallisvaltioiden säätelemä
moderni poliittinen ja kulttuurinen järjes-
tys on tulossa tiensä päähän. Tämän aihe-

uttavat ihmisten, ideoiden, median, tekno-
logian ja rahan monimutkaisesti toisiinsa
kytkeytyvät maailmanlaajuiset virtaukset,
jotka eivät noudata valtiollisten rajojen,
territoriaalisten hallintamekanismien ja
itseensä sulkeutuvien kansallisten kulttuu-
rien logiikkaa.

Muodostuva uusi globaali järjestys on
Appadurain mukaan aiempaa liikkuvai-
sempi, monenkeskisempi ja epävarmempi.

Kirja-arviot

1990-luvun teksteissään Appadurai korosti erityisesti muutoksia mentaliteeteissa: globaalin modernin aikakaudella ihmisten mielikuvitus ei enää rajaudu kansallisiin "kuviteltuihin yhteisöihin" (Benedict Anderson), vaan niiden sijaan astuvat jälki-kansalliset kuvitellut yhteisöt tai "diasporiset julkiset sfäärit", joiden tarjoamat identiteetit ovat vähemmän selkeärajaisia kuin ennen. *Modernity at large* -kirjassa Appadurai sellitti tätä muutosta paljolti mediaan viitaten: juuri maailmanlaajuiset media-virtaukset irrottavat kaikkein vahvimmin identiteettejä kansallisista ja paikkaan sidotuista puitteistaan sekä luovat uudenlaista mielikuvitusta. Tämä synnytti hänen mukaansa myös uudenlaista toimijuutta.

Pari vuotta sitten julkaistun Appadurain esseekokoelman *Fear of small numbers* sävy on asetetta pessimistisempi. Siinä missä *Modernity at large* kuvasi innoittuneesti mielikuvituksen vapautumista kansallisista kahleista, *Fear of small numbers* pyrkii tekemään selkoa "globalisaation synkemmistä puolista" eli "laajamittaisesta kulttuurisesti motivoitusta väkivallasta" (s. 1) ja erityisesti terrorismista. Appadurai näkee 1990-luvun jälkeisen ajan kasvavan pelon ja väkivallan aikakautena, mitä ovat ilmentäneet esimerkiksi Jugoslavian hajoamissodat, Intian hindujen ja muslimien väliset yhteydennotot ja Yhdysvaltojen käymä "sota terrorismia vastaan" (josta presidentti Obaman hallinto on tosin ottanut etäisyyttä).

Näin Appadurai lähestyy perustavaa kysymystä: miksi siviilisoituneet yhteiskunnat luisuvat tavan takaa barbariaan, kidutuksiin ja etnisiin puhdistuksiin? Samaa kysymystä käsitelli jo hänen opettajansa Hannah Arendt (1951) toisen maailmansodan jälkeen teoksessaan *Origins of totalitarianism*. Eikö omalla ajallamme Berliinin muurin murtumisen pitänyt symboloida historian loppua, avoimia maailmanmarkkinoita, liberaalia demokratiaa, laillisuuden

lisääntymistä ja vähemmistöjen aseman kohentumista? Miksi modernin lupaukset ovat jälleen kerran jääneet toteutumatta?

Appadurain tarjoamat vastaukset näihin kysymyksiin ovat pohjimmiltaan samoja kuin edellisessä esseekokoelmassa, vain analyysin kohde on muuttunut. Hän hahmottelee nykyisen terrorismin ja etnisen väkivallan dynamiikkaa globalisaatioteoreettisesti, tehden jyrkän erottelun kansallisvaltioiden ja niitä horjuttavien globaalien virtausten välille. Vaikka mediat ovat Appaduraille edelleen näiden virtausten keskeinen lähde, ei hän uudessa kirjassaan niitä juuri käsittele.

Appadurain väitteenä on, että moderni kansallisvaltio perustuu aina, huolimatta sen liberaaleista pintaväreistä, ideaalille homogeenisesta ja täydellistyneestä kansallisesta identiteetistä, joka pyrkii sulkemaan ulos kulttuuriset "epäpuhtaudet". Tästä syystä vähemmistöt ovat aina olleet vainon kohteena: ne muistuttavat "puhtautta" tavoittelevan kansallisen projektin keskeneräisyydestä tai oikeammin tuon projektin periaatteellisesta mahdottomuudesta. "Pienet luvut" herättävät siten pelkoa, vaikka niiden muodostama "uhka" minkäänasteiselle kansallisvaltiolliselle järjestykselle olisi realistisesti ajatellen mitätön.

Se, mikä tekee tämän teeman Appadurain mukaan ajankohtaiseksi, on globalisaatio. Kiihtyvä ihmisten, pääomien ja kulttuurivaikutteiden virtaus paikoista toisiin tekee yhä hankalammaksi ylläpitää rajoja meidän ja muiden välillä. Siitä seuraa kasvava epävarmuutta ja "ahdistusta epätäydellisyydestä", joka "tuottaa uudenlaisia kiihokkeita kulttuuriselle puhdistautumiselle, kun kansakunnat menettävät illuusion kansallisesta taloudellisesta suvereenisuudesta ja hyvinvoinnista" (s. 7). "Globalisaatio" on kuitenkin pelkkä epämääräinen abstraktio, jota on vaikea mieltää vastustajaksi, ja siksi vähemmistöistä tulee kan-

sallisvaltioiden rapautumisen tuottamien aggressioiden sijaiskohde ympäri maailmaa.

Tämä on Appadurain analyysin yksi puoli. Sen ohella hän kytkee globaalien virtausten kiihtymisen myös vähemmistöjen väkivaltaistumiseen, joka ilmenee esimerkiksi ääri-islamilaaisessa terrorismissa. Se ei kumpua mistään atavistisesta sivilisaatioiden yhteentörmäyksestä, vaan niistä heikkouden tunteista, ylenkatseista ja syrjimisen kokemuksista, joita muslimivähemmistöt erityisesti länsimaissa kohtaavat. Kun nämä kokemukset yhdistyvät median välittämiin kuviin liberaalien demokratioiden harjoittamasta sorrosta (esimerkiksi Irakin ja Afganistanin sodat, Palestiinan jatkuvat levottomuudet) ja hengellisten johtajien demagogiaan länsimaiden ”moraalittomuudesta” (johon media myös antaa virikkeitä), rekrytointipohja itsemurhapomituksille on luotu.

Laajamittaisen väkivallan dynamiikka on Appadurain mielestä samalla muuttunut. Se ei enää perustu valtioiden välisiin kiistoihin ja niiden sovitteluun kansainvälisissä instituutioissa vaan ”solumaisesti” (cellular) rakentuviin väkivaltaisiin liikkeisiin, joiden opportunistiset toimintatavat eivät kunnioita aiempia sääntöjä ja rakenteita. Terroriliikkeiden harjoittama väkivalta on Appadurain mukaan kauhistuttavaa siksi, että se tuhoaa arjen ontologisen turvan. Se hämärtää yhtäältä eron rauhan ja sodan ajan sekä toisaalta siviilielämän ja sodan tilojen välillä. Terrori pyrkii tuottamaan sodan ”jokapäiväisenä mahdollisuutena”, se ”käyttää hätätilaa rutiinina ja pitää poikkeuksellisia väkivallan ja rikkomusten muotoja norminaan” (s. 31–32).

Vaikka liberaali demokratia on siis jälleen osoittautunut äärimmäisen haavoittuvaiseksi, uhka ei tule pelkästään sen ulkopuolelta. Ajatus kansallisesta ykseydestä on Appaduraille liberaalin yhteiskunnan Akilleen kantapää. Modernit kansallis-

valtiot ovat hänen mielestään kyvyttömiä kontrolloimaan väkivallan ja terrorin verkostoja, jotka leviävät yli valtiorajojen.

Appadurain *Fear of small numbers* edustaa sitä edeltävän esseekokoelman tavoin globalisaatioteoreettisesti virittyntä aikalaisdiagnoosia. Kuten Arto Noro (2004, 24–29) on todennut, aikalaisdiagnoosin tehtävänä on tuottaa kiinnostava ja uskottava näkemys ”epookin luonteesta”. Sen tärkein kriteeri lukijan kannalta on sen kyky tarjota hänelle uusia oivalluksia. Luonteeltaan aikalaisdiagnoosi on usein poliittinen kannanotto ja sen esitystapaan sisältyy voimakas ”sanoilla tekemisen meininki” (emt., 28), eli uudet käsitteet, joiden avulla ajankohtaisia tendenssejä pyritään ottamaan haltuun.

Oivallusten tuottajana Appadurai on epäilemättä aikalaisdiagnostikko parhaasta päästä, päätellen jo siitä, miten paljon häntä on siteerattu eri yhteyksissä. *Fear of small numbersin* peruskuviossa on vahvaa *prima facie* -uskottavuutta. Esimerkiksi nykyinen suomalainen oikeistopopulismi ”maahanmuuttajakriittisyyksineen” ja avoimine rasismeineen on ajankohtainen osoitus siitä ”pienien lukujen pelosta”, joka rakentuu ”puhtaan” kansallisen identiteetin ja ”vieraiden” virtauksien vastakkainasettelulle – olkoonkin, että väkivalta on täällä jäänyt enimmäkseen kielelliselle tasolle. Aikakauden yleisluonnetta hahmotavien käsitteiden kehittelyn ohella Appadurai on taitava aukomaan itselleen tuttuja poliittisia asetelmia, kuten analyysissään Intian hinduoikeiston nousun syistä (teoksen 4. luku). Se vetää vertoja saman kirjoittajan aiemmalle analyysille intialaisen kriketin monitahoisista kulttuurisista merkityksistä.

Esseekokoelman uskottavuutta heikentää kuitenkin aikalaisdiagnoosien perusongelma eli muutosten ylikorostaminen. Appadurai käyttää koko ajan dikotomisia käsitteitä, joiden tarkoituksena on osoittaa

Kirja-arviot

laadullinen siirtymä yhdestä yhteiskuntajärjestyksestä toiseen. Siten hän esimerkiksi väittää, että syyskuun 11. päivän iskujen kaltaisen terrorismin myötä olemme siirtyneet ”uuteen jälki-westfalenilaiseen maailmaan” (s. 129), jossa sodasta ja rauhasta päättäminen ei ole valtioiden yksinoikeus – kuten poliittiset realistit hänen mukaansa olettavat – ja jossa ero yhteiskuntien sisäisen järjestyksen ja valtioiden välisten turvallisuus-etujen ajamisen välillä on hämartynt.

Mutta eikö ei-valtiollisten liikkeiden harjoittama terrori, joka suuntautuu siviiliväestöön, ole sangen pitkäikäinen ilmiö? Appadurai myöntää, että näin onkin, mutta esittää, että aiemmassa ”realistisessa” järjestyksessä rajat läpäisevät liikkeet julistettiin ”rikollisiksi” valtioiden toimesta (s. 129). Mikä tässä logiikassa on muuttunut? Eikö olisi oikeampaa sanoa, että kansallisvaltiot ovat aina olleet haavoittuvaisia kokonaisuuksia, jotka eivät ole kyenneet pitämään ajoittain väkivaltaisiksi yltyviä separatistisia, poliittisia tai uskonnollisia ryhmittymiä ja niiden virtauksia kurissa, vaikka niin ovat yrittäneetkin? Appadurain tulkinta historiasta on uodon ”realistinen”, vaikka hän kamomksuukin näkökulman soveltamista nyky-aikaan.

Eri väkivaltaiset ryhmittymät ympäri maailman ovat samoin jo pitkään sekoittaneet siviilielämän ja sodan rajat, mitä Appadurai pitää leimallisesti ”jälki-westfalenilaisena” ilmiönä. Appadurai ei myöskään tarkastele terrorismia käsittelevissä esseissään eri maiden (länsimaat mukaan lukien) harjoittamaa valtioterrorismia, jonka seurauksena väkivalta ”jokapäiväisenä mahdollisuutena” on toteutunut jo vuosikymmenien ajan, esimerkiksi Palestiinassa.

Appadurain mukaan väkivaltainen hyökkäys kokonaisia ideologioita ja elämäntapoja vastaan valtioiden ja hallitusten sijaan on myös ”uusi ilmiö” (s. 117). Appadurain tarjoama uudissana tälle on ”ideomurha” (ideocide). Vaikka kylmää sotaa ei ole syytä tulkita ainoastaan ideologisena kaksinkamp-

pailuna kommunismin ja kapitalismin välillä, minusta on kummallista antaa ymmärtää, kuten Appadurai tekee, että se ei olisi esimerkki juuri tuonkaltaisesta ideologisesti motivoitusta vastakkainasettelusta, joka heijastui monimutkaisesti yhteiskuntien sisällä ja niiden välillä.

Sama toistuu Appadurain väitteessä, että uutta (eli globaalia) nykyisissä ”ideomurhissa” on yhteiskuntien sisäisten ”moraalisten vastustajien maailmanlaajuistaminen” ja toisaalta ”kaukaisten moraalisten vihollisten paikallistaminen” (s. 118). Nat-sien toimeenpanema joukkotuho on tietenkin nykyistä edeltävä esimerkki tästä, kuten Appadurai jälleen myöntää. Hänen argumentaationsa rakentuukin toistuvasti siten, että ensin tulee väite suuresta murroksesta, jota seuraa vahva myöntö siitä, että kuvattuja uutuuksia on itse asiassa ollut ennenkin. Tämän jälkeen lukijan kuitenkin edellytetään olevan häiriintymättä siitä ristiriidasta, että väitetty uusi modaaliteetti ei uutta olekaan.

Ehkä juuri tästä johtuen Appadurain analyysissä on korostunut ”sanoilla tekemisen meininki”. Uutta on se, mitä uudeksi väitetään. *Fear of small numbers* vilisee hänelle ominaisesti neologismeja ja metaforia, jotka tähtäävät muutoksen näkyväksi tekemiseen. Vaikutelmaksi jää kuitenkin se, että monet hänen nyt tarjoamistaan käsitteistä jäävät epämääräisiksi. Miten pitäisi esimerkiksi suhtautua hänen keskeiseen käsitepariinsa, eli kansallisvaltiollisen järjestyksen nimeämiseen ”selkärankaiseksi” (vertebrate) vastakohtana ei-valtiollisten muodostumien ”solumaisuudelle”? Poliitiikan tutkija James Rosenau, jonka näkemyksiä Appadurai on aiemmin siteerannut, on viitannut samaan asiaan yksinkertaisesti käsiteparilla valtiokeskinen–monenkeskinen, mutta tämä ei tietenkään saavuta sitä poeettisuutta, jota aikalaisdiagnoosi tyyppillisesti tavoittelee.

Vaikka nämä kritiikit kohdistuvatkin Appadurain analyysimallin ja -tyylin ytimeen, teosta voi silti pitää kiinnostavana

luettavana. Kirjan ansiona on sen osoittaminen, miten monimutkaisesti eri poliittiset muodostumat todellakin törmäävät ja artikuloituvat nykymaailmassa. Edellä mainitun Intian poliittisen kentän analyysin lisäksi hänen kuvauksensa anti-amerikanistien tunteiden synnystä on tässä mielessä kiehtova (s.118 eteenpäin). Suomalaisten "maahanmuuttajakriitikoiden" olisi myös hyvä lukea ja ymmärtää Appadurain varoitavia kuvauksia siitä, millä tavoin kansalliset vainot nykyisin kytkeytyvät laajempiin kuvioihin ja minkälaisia arvaamattomia seurauksia tällä voi olla.

Ongelmaksi jää se, että Appadurain oivallukset uhkaavat hautautua hänen paittelevan retoriikkansa alle. Ongelmaa ei syntyisi, jos hän malttaisi kuvata tarkastelemaan kehityskulkuja historiallisemmin, eli jo olemassa olleiden ilmiöiden nykymuotoina tai niiden intensifioitumisena, kytkemättä niitä suuren "epookin teorian" rakenteluun. Mutta on tietyllä tapaa ymmärrettävää, miksi Appadurai ei näin tee. Jos hän ei väittäisi kuvaamiaan ilmiöitä radikaalilla tavalla uusiksi, hänen edustamaltaan vahvalta globalisaatioteorialta – ja siihen sisältyviltä todisteluilta, joiden mukaan entiset selitysmallit eivät enää päde – katoaisi pohja pois. Siksi selvätkin historialliset jatkumot pitää peittää lumoavalla sanamagialla.

Kirjallisuus

- Appadurai, Arjun (1996). *Modernity at large: Cultural dimensions of globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Arendt, Hannah (1951). *Origins of totalitarianism*. New York: Schocken Books.
- Noro, Arto (2004). Aikalaisdiagnoosi: Sosiologisen teorian kolmas lajityyppi? Teoksessa Rahkonen, Keijo (toim.) *Sosiologia nykykeskusteluja*. Helsinki: Gaudeamus, 19–39.